

**PROFILAKTIKA INSPEKTORINING AYOLLAR
JINOYATCHILIGINING MAXSUS PROFILAKTIKSI NO'YICHA
FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH**

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi kunduzgi ta'lim

3-o'quv kursi 318-guruh kursanti

Turg'unov Shohjahon Muhiddin o'g'li

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasida profilaktika inspektorlarining ayollar jinoyatchiligini maxsus profilaktika qilishdagi rolini tahlil etadi. Ayollar jinoyatchiligining zamonaviy holati, sabablari va xalqaro tajribalar asosida profilaktika inspektorlarining faoliyatini takomillashtirish yo'llari taklif etiladi. Statistik ma'lumotlar, ilmiy adabiyotlar va amaliy tajribalarga asoslangan holda, gender jihatdan sezgir profilaktika mexanizmlari taklif qilinadi. Maqola huquqshunoslik va kriminologiya fanlari doirasida yozilgan.

Kalit so'zlar: ayollar jinoyatchiligi, maxsus profilaktika, profilaktika inspektori, gender profilaktikasi, ijtimoiy rehabilitatsiya.

Kirish:

Zamonaviy jamiyatda ayollar jinoyatchiligi murakkab ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy jarayonlarning aksidir. O'zbekistonda so'nggi yillarda ayollar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlar soni o'sish tendensiyasini ko'rsatmoqda, ammo ularning ulushi umumiy jinoyatchilikda nisbatan past (taxminan 10-15%). Bu holat ayollar jinoyatchiligining o'ziga xos xususiyatlarini chuqur o'rganish va maxsus profilaktika choralarini ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi.

Профилактика инспектори ichki ishlar organlarining asosiy bo'g'ini sifatida mahalliy darajada huquqbuzarliklarni oldini olishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, ayollar jinoyatchiligiga qaratilgan maxsus profilaktika tizimi hali yetarli darajada rivojlanmagan. Ushbu maqolaning maqsadi — profilaktika inspektorlarining ushbu yo'nalishdagi faoliyatini xalqaro standartlar (UNODC, Bangkok Rules va boshqalar) asosida takomillashtirish yo'llarini ilmiy jihatdan asoslashdir.

Ayollar jinoyatchiligining zamonaviy holati va statistik tahlili

O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, 2023–2025 yillarda ayollar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar umumiy jinoyatlarning 10–14% ini tashkil etgan. Eng ko'p uchraydigan jinoyat turlari orasida o'g'rilik, firibgarlik, oilaviy zo'ravonlik bilan bog'liq huquqbuzarliklar va ba'zi hollarda og'ir jinoyatlar mavjud.

2021–2023 yillarda oilaviy zo'ravonlikka oid 36 mingga yaqin holat qayd etilgan, ulardan 85% oila ichida sodir bo'lgan. Ayollar nafaqat jabrlanuvchi, balki jinoyatchi sifatida ham ko'proq oilaviy nizolar fonida jinoyat sodir etishadi. Masalan, 2023 yilda qasddan odam o'ldirish jinoyatlarida ayollar ulushi 7% atrofida bo'lgan.

Xorazm viloyati misolida o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ayollar jinoyatchiligi asosan 30 yoshdan yuqori ayollar orasida kuzatiladi va ko'pincha iqtisodiy qiyinchiliklar, oilaviy muammolar, yolg'iz onalik va ijtimoiy bosim bilan bog'liq.

Xalqaro tajribada (UN Women va UNODC ma'lumotlari) ayollar jinoyatchiligining asosiy omillari sifatida gender tengsizligi, iqtisodiy qaramlik, ta'lim darajasining pastligi va zo'ravonlikka uchraganlik ko'rsatiladi. O'zbekistonda ham bu omillar kuchli ta'sir ko'rsatmoqda.

Профилактика инспекторинин huquqiy maqomi va mavjud amaliyoti

O‘zbekiston Respublikasi “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonuni va Ichki ishlar vazirligi normativ hujjatlariga ko‘ra, profilaktika inspektori maxsus va yakka tartibdagi profilaktika choralarini amalga oshirish huquqiga ega. Ayollar bilan ishlashda u oilaviy nizolarni aniqlash, himoya orderlarini taqdim etish va ijtimoiy yordam tizimiga yo‘naltirish vazifalarini bajaradi.

Biroq, amaliyotda bir qator muammolar mavjud:

- Gender sezgir yondashuvning yetarli emasligi;
- Profilaktika inspektorlarining psixologik va sotsiologik tayyorgarligi pastligi;
- Mahalla, xotin-qizlar qo‘mitasi va ijtimoiy xizmatlar bilan samarali hamkorlik mexanizmlarining yetishmasligi.

Natijada, ko‘plab holatlarda profilaktika reaktiv (jinoyat sodir bo‘lgandan keyin) tus oladi, emas balki preventiv.

Xalqaro tajribalar va ularni milliy sharoitga moslashtirish

Xalqaro standartlar (Bangkok Rules, UNODC Crime Prevention Guidelines) ayollar uchun genderga mos profilaktika choralarini tavsiya etadi. Masalan, Lotin Amerikasida ayollar uchun maxsus politsiya bo‘limlari yaratilgan bo‘lib, ular zo‘ravonlik qurbonlariga kompleks yordam ko‘rsatadi.

Yevropa va Osiyoda (ASEAN mamlakatlari) politsiyada ayollar ulushini oshirish va ularni rahbarlik lavozimlariga ko‘tarish orqali jinoyatchilikni kamaytirishga erishilmoqda. O‘zbekistonda ham profilaktika inspektorlari orasida ayollar ulushini oshirish va ularni maxsus tayyorlash zarur.

Takomillashtirish takliflari

Профилактика инспекторларining faoliyatini takomillashtirish uchun quyidagi kompleks choralar taklif etiladi:

1. Tayyorgarlik tizimini takomillashtirish — Profilaktika inspektorlarini gender sezgirlik, psixologik maslahat va oilaviy zo‘ravonlikni aniqlash bo‘yicha majburiy o‘qitish joriy etish.

2. Ma’lumotlar tizimini rivojlantirish — Ayollar jinoyatchiligiga oid gender-statistikani to‘liq yuritish va AI yordamida risk guruhlarini aniqlash.

3. Hamkorlik mexanizmlari — Mahalla, xotin-qizlar faollari, ijtimoiy xodimlar va NNTlar bilan birgalikda “Yagona profilaktika platformasi”ni yaratish.

4. Reabilitatsiya dasturlari — Jinoyat sodir etgan ayollar uchun maxsus ijtimoiy-iqtisodiy reabilitatsiya markazlarini ochish (kasb o‘rgatish, psixologik yordam).

5. Monitoring va baholash — Har yili ayollar jinoyatchiligining maxsus profilaktikasi samaradorligini mustaqil baholash tizimini joriy etish.

Ushbu takliflar amalga oshirilsa, ayollar jinoyatchiligini 15-20% ga qisqartirish mumkin.

Xulosa:

Профилактика инспекторining ayollar jinoyatchiligini maxsus profilaktika qilishdagi faoliyati jamiyat xavfsizligini ta’minlashning muhim tarkibiy qismidir. Mavjud muammolarni hal etish va xalqaro tajribalarni milliy sharoitga moslashtirish orqali yanada samarali tizim yaratish mumkin. Bu nafaqat jinoyatchilikni kamaytiradi, balki gender tengligi va oilaviy barqarorlikni mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonuni (2014-yil 14-may, O‘RQ-371-son).
2. O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligining profilaktika inspektorlari faoliyatini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlari (PQ-2896 va boshqalar).
3. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Jinoyatchilik va huquqbuzarliklar statistikasi (2020–2025 yillar). Rasmiy sayt: stat.uz.
4. Gofurova D. Ayollar tomonidan sodir etilgan jinoyatlarning kriminalistik tavsifi // CyberLeninka. 2021.
5. O‘rinova D.A. Ayollarda jinoyatga moyillikning psixologik sabablari // Ilmiy jurnal. 2024.
6. Sadullayeva F.F. Ayollar jinoyatchiligi sabablari va uni oldini olish // Termiz davlat universiteti. 2024.
7. UN Women va UNODC hisobotlari. Women’s Pathways to Crime and Effective Prevention Strategies. 2023–2025.
8. Egamberdiyeva N.M. Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda ayollar jinoyatchiligining holati // ResearchGate. 2025.
9. Oila va gender ilmiy-tadqiqot instituti. Ayollar jinoyatchiligi: mavjud holat, sabablar va o‘zgarish tendensiyasi. Toshkent, 2022.
10. Abduxalilov X.D., Ismoilov I.A. Profilaktika inspektorining viktimologik profilaktikasi // Zenodo. 2024.
11. Barzanò P. The Bangkok Rules: An International Response to the Needs of Women Offenders // UNAFEI Resource Material Series. 2012.
12. Vaxidov U. Profilaktika inspektori xizmat faoliyati // O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi. Toshkent, 2023.